

ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА ПОСЛЕ 11. СЕПТЕМБРА

SOUTHEAST EUROPE AFTER 11 SEPTEMBER

Дарко Матијашевић¹

Сажетак

Југоисточна Европа има своју географску али посебно политичко-филозофску или неспорну геополитичку специфичност. Постоје јасне специфичне одреднице које кандидују Европу и њен југоисток као значајну детерминанту историје и тока не само савремених геополитичких односа. Контрoверзни догађаји око 11. септембра 2001. године значајно одређују нове светске процесе у геополитичком смислу. Долази до апсолутне инструментализације геополитичке теорије атлантизма у пракси, унилатералним активностима САД и импликацијама на Европу али и југоисточну Европу. Нови контекст доводи Европу и југоисточну Европу у реални и изазовни однос са новом геополитичком збиљом а са импликацијама у широком спектру. Овај аспект се додатно усложњава чињеницом да се југоисток Европе налази у непосредном додиру, како географски тако и геополитички са тзв. простором Великог Балкана.

Кључне речи: Европа, југоисточна Европа, Балкан, геополитика, међународни односи, 11. септембар, еволуција, евроазија, Велики Балкан.
*JEL klasifikacija:*F5

УВОД

Југоисточна Европа у савременом смислу има поистовећивање са простором Балкана. Новија схватања вежу ова два појма само у једном делу, географском, док у другом смислу појам југоисточне Европе се више сматра у филозофско- политичком смислу.

Балканско полуострво се просторно одређује као: „Полуострво у југо-источном делу Европе, омеђено Јадранским, Јонским, Средоземним, Егејским, Мраморним и Црним морем. Копнену границу на северу чине

¹ Доктор наука о безбедности и доктор економских наука, менаџер, Бања Лука, spelex@outlook.com

токови Саве и Дунава. Назив је први употребио немачки географ, Аугуст Цоине, 1808. године, као замену за дотадашње име Европска Турска. У геополитици назив Балканско полуострво и Балкан се изједначавају, а користи се и шири израз југоисточна Европа“.²

Према Ставријаносу, Балканско полуострво, „Истурено према југу у источно Средоземље, оно чини саставни део Европе. Па ипак, оно се истовремено преко уског Егејског мора сучељава с Азијом, а његови јужни ртови се спуштају према обалама Африке. Тај положај полуострва на стецишту континената добија на значају због његове необичне приступачности. У том погледу оно се разликује од два сродна полуострва у Средоземљу. Пиринеји успешно одвајају Иберијско полуострво од остале Европе, а Алпи на сличан начин издвајају Апенинско полуострво. За разлику од тога, Дунав није препрека него спона између Балканског полуострва и средње Европе.“³

„Балканско полуострво, а у оквиру њега нарочито Србија, познат је географски простор у ком се укрштају значајне међународне комуникације које повезују западну и средњу Европу са југо-западном Азијом и северо-источном Африком, а када су у питању ваздушне линије и са удаљенијим деловима света.“⁴

Према Шолаји: „Након нестанка блоковске поделе света, деведесетих година двадесетог века, регионализам као средство поново је искоришћен у циљу стварања економско-политичких и безбедносних интеграција чији су циљеви били брже друштвене промене, вођене од самих државачесница у том процесу, и улазак у заједницу западних вредности. Од тог времена уместо термина „Балкан“ све више се користи термин „Југоисток Европе“. Тиме се умањује негативно и пежоративно значење појмова „Балкан“ и „бланизација“ чије су најчешће конотације нејединство, сукобљавање, заосталост. „Југоисток Европе“, са друге стране, означава политички однос Запада у правцу политичких промена и изградње друштва по моделу западне демократије...“⁵

Управо се на размеђу и расделници хладног рата и периода униполаризма, доминације САД на крају пршлого века, Европа дефинитивно обликује и формализује у геополитички, економски и безбедносни ентитет. Нови, турбулентни, контроверзни догађаји око, у и после 11. септембра, доносе нове аспекте у геополитичкој збиљи савременог света. Испољавају се базичне геополитичке нужности, засноване на класичним геополитичким

2 Српска породична енциклопедија, књига 2., Народна књига, Политика НМ, Београд, 2006, стр. 172.

3 Ставријанос, А., Балкан после 1453., Еквилибријум, Београд, 2005, стр. 3.

4 Мишовић, С., Ивковић, В., Регионална географија, Треће прерађено издање, Факултет безбедности-Универзитет у Београду, Београд, 2009, стр. 31.-32.

5 Шолаја, М., Балкан у трансатлантској пукотини, ЦИР, Бања Лука, 2006, стр. 31.

теоријама, а посебно са аспекта унилатерализма САД и примене геополитичке теорије атлантизма. Ниподашвају се пројектовани реалитети, десегнути у кумулативном, сложеном обликовању Европе, која се опет у политичком смислу дели и стоји пред новим изазовима. Југоисточна Европа има своја посебна специфична обележја и значај и у овом контексту и амбијенту.

ЗНАЧАЈ ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ СА ГЕОПОЛИТИЧКОГ СТАНОВИШТА

Геополитика са простором Европе има несумњиву везу. Као прво сам појам „геополитика“ (грч. *gea*- земља, *politiki*-политика) је и настао на размеђу 19. и 20. века и везан је за покушај филозофско–политичког осмишљавања и теоретског тумачења тадашњих међународних односа, а имајући у виду да је Стари свет- Европа и била поприште и основ бурних националних и наднационалних трвења и конфликта.

У геополитичком смислу простор југоисточне Европе има значај од самог настајања и савременог тумачења Европе. Античко време и период грчке цивилизације, освајања и преузимање контроле над простором овог дела Европе од стране римске цивилизације неспорно потврђују аргумент за значај овог простора и његову „геополитичку“ димензију. Неспорно је да су тадашњи кључни мотиви, контрола територија, експлоатација богастава и ресурса неопходних за одржање тадашњих заједница били спроводиви кориштењем војне силе, сукобима и остваривањем безбедносне контроле у ширем смислу.

Географска позиција југоисточне Европе је кључни предуслов за овако одређење и однос Старог Света према њој. Римска Република и Римско Царство дају кључне печате формирању и значају простора југоисточне Европе у политичком и ширем геополитичком смислу. Динамика контроле територија, упада варварских племена, те слабљење западног дела Римског Царства и пребацивање моћи ка источном делу и формирање другог Рима, Константинопоља потврђује овакав приступ. Даљи изузетно значајан аргумент јесте појава и настанак хришћанства и његов утицај на Царство а потом и на креирање савремене историје целокупног човечанства.

Велики Црквени раскол убрзава динамику и значај безбедности југоисточне Европе, сада у несумњивом геополитичком смислу. Сукоб Запад Исток производи на основу сада врло јаког мотива, примата над хришћанством али и суштински над „универзалном“ државом односно целим познатим Старим Светом се, директно и значајно прелама на овим просторима. Такође, религијски основ даје повод за даље и шире

сукобе између хришћанства и нарастајуће снажне и конкурентске религије- ислама а крсташки ратови и наведене турбуленције неминовно имају свој одраз и на простору југоисточне Европе и потврђују значај и димензију геополитичког статуса југоисточне Европе. Слабљење и нестанак западног Римског Царства и настанак Франачке Републике, ширење и притисак на суседне северне и централне суседне народе, као и притисак варварских племена на северне границе Франачког и Источног Римског Царства поново истичу значај југоистока Европе и у безбедносном смислу, а трвења новопридошлих народа, миграције, савези, ратови специфично одређују комплексност наведеног простора. У овом делу историјског пресека могу се грубо поделити четири геополитичка играча на садашњој мапи Европе; Франачка Република као наследник западног Римског Царства, Византија, групе северних и варварских народа у северном и централном делу Европе и перзијски и арапски народи на јужним и југоисточним деловима Византије.

Југоисточна Европа се налази у самом центру ових геополитичких фактора и у центру подељеног хришћанства али и у „меком стомаку“ слабо брањених а врло изазовних подручја за варварска племена и друге народе у миграцији са севера ка медитерану.

Распад Византије даје нову димензију и интеракцију безбедности југоисточне Европе као геополитичког фактора. Простор притиснут вишевековним трвењима Османлијског Царства и других геополитичких субјеката на Европском простору има неспорну улогу и значај у креирању односа али и у обликовању овог „динамичог тампон простора“ између новог истока и запада.

Наравно, никако се не сме изгубити из вида и укључивање новоформиране Руске државе и њена интеракција са западним државама и посебан интерес на простору југоистока Европе и груписање и распада војних савеза од Концрта Сила и Свете Алијансе па до савеза који су били непосредно пре 1. светског рата. Турбуленције настале слабљењем Османлијског Царства и аспирацијама великих Европских сила имају изражену везу и последице на простору југоисточне Европе у 18. и 19. веку.

Први светски рат у значајном делу има директну везу са безбедносним простором југоисточне Европе а завршетком рата глобални интереси светских сила и даље остају присутни на овом простору. Други светски рат потврђује улогу југоистока Европе а постратна прекомпозиција Европе и нови геополитички односи овај простор сматрају врло значајним у безбедносном и политичком смислу уопште. Хладноратовски и постхладноратовски период имају директне и специфичне реперкусије по простор југоисточне Европе. Са нашег стајалишта, посебан фокус

ћемо дати специфичном постхладноратовском периоду, периору после 11. септембра 2001. године.

ЕВОЛУЦИЈА У ГЕОПОЛИТИЧКОМ КОНТЕКСТУ ПОСЛЕ 11. СЕПТЕМБРА 2001. ГОДИНЕ

Терористички напад 11. септембра на Светски трговински центар у Њујорку (садашња званична верзија, па.а.) направио је преседан по питању глобалне, светске безбедности и геополитичких односа у целини. Сам акт је, по први пут у историји САД симболично и фактички представљао први оружани спољни атак на самом америчком тлу, од грађанског рата у САД, и по први пут је исказао нови безбедносни изазов по националну безбедност САД, као и његове консеквенце у вишезначном контексту⁶. Наиме, сам напад није био последица „предвидивих“ опција, да нека од непријатељских држава, сада у униполарним условима, изврши оружани напад на САД. Пре свега можемо дати компарацију у односу на процене у току хладног рата, када су опције и припреме за евентуални оружани напад на САД, биле усмерене на нуклеарну и конвенционалну претњу СССР-а, Варшавског пакта или неких њихових савезничких земаља. У време кубанске кризе САД су на врло очигледан и енергичан начин, комбинованим војним и дипломатским средствима, реаговале и на сам покушај озбиљнијег војног, конкретно ракетног (нуклеарног) присуства, и по том и ширем основу потенцијалне војне претње по САД, па и у територијалном смислу.

Историјски социолошки и друштвени процеси, према Дугину, иду алгоритмом, континуитетом премодерно (традиционално друштво), модерно, Ново доба и постмодерно друштво. Нови идентитети постмодерне појављују се у виду глобализације (глобализма), који стоји насупрот класичних старих буржоаских држава, планетарног космополитизма, уместо нација, стање индиферентности, индивидуалних митова „неоспиритуализма“ уместо секуларности. Утврђује се „произвољност“ сопственог односа према „другима“, на индивидуалном нивоу, насупрот претходног идентитета „хуманистичке стратегије“ људских права. Појављује се тежња за ултраиндивидуализмом. Јавља се нови идентитет

6 „Већина Американаца се никада није осећала рањивијим. 11. септембар није представљао само први напад на америчком тлу у протеклих 159 година (извор из 2003 г, па.а.) већ је био изненадан и неочекиван. 3000 људи је побијено без икаквог упозорења. Наредних месеци Американци су се бринули од могућег напада антраксом, биолошког тероризма, прљавих бомби и нових самоубилачких напада. Чак и сада, свакодневни ритам живота у Америци често прекидају узбуне због тероризма. Просечни Американац осећа претњу физичкој безбедности која му није позната од раних година републике.“ Х. Бжежински З. Бжежински и др., Ка царству добра или апокалипси, PRO ET CONTRA, Филип Вишњић, Београд, 2003, стр. 282-283.

„човечанство“.7 У „епохи човечанства“ стварају се своји „унутрашњи и спољни непријатељи, изнутра, изроди, нељуди терористи“ а споља „ванземаљци“. Јавља се и нова каста „имигранти“, у оквиру „новог номадства“, посебно из земаља Трећег света, Евроазије и источне Европе. Ова каста се у савременом тренду разликује од „имиграната“ у парадигми премодерне и модерне. Тада су се имигранти концентрисали у одређена подручја базирано углавном на мотивима јефтине радне снаге, робовласништва, ратних миграција, сиромаштва а у функцији индустријског или друштвеног развоја. Ове тадашње касте су углавном „асимилиране“ у новим друштвима. Њихова етничка, верска, културна, као и економска основа се променила и постају „релативне“ категорије. Нова „каста“ имиграната постмодерне „образује своје посебне заједнице“ и тренутно се налазе у фази свог конституисања, обликовања. Екстравагантне секте, култови, фрагменти разних вероисповести, неоспиритуализам „формирају“ посебну надградњу, где нема „догми премодерне“ или „лаицизма или атеизма“ модерне-просвећености. Сада, у „духовној области“ нема граница, оквира, међаша, ограничења. Човекова индивидуалност се у модерној „аутоматизује“, ослобађа се „друштвеног и колективног идентитета“. Постиге свој крајњи „логички домет“. Постепено, човек „губи из вида“ другог „човека“, проводећи више времена у виртуалном свету рачунара, уз „поседовање“ новог идентитета. Овим променама се премодерна хијерархија, или грађанска интеграција модерне заменила са „стратегијом индивидуалне халуцинације“. Постмодерна не тежи ка даљој промени свог идентитета и врло се пасивно односи, без критике по „овим новим вредностима“. Међутим, кратко елаборирани „историјски тренд“ развоја друштва и идентитета, из овог угла, доноси неке нове елементе. Запажа се све чешће појављивање „архаичних идентитета“ из премодерне. Етноси из премодерне се поново појављују, после низа векова потискивања из националних држава. Вероисповести постају чиниоци светске политике. У политичком смислу, појам „империја/е“ се поново употребљава. У данашњем свету можемо открити „постојање сложеног мозаика“ идентитета и то у истој равни. Трагови наведених „парадигматских“ историјских епоха виде се на начин, да „део човечанства“ живи у постмодерни, део у модерни а део у премодерни. Просторна расподела није јасно „локализована“. Елементи идентитета модерне и премодерне могу се пронаћи и у „постмодернистичком“ Западу. Сам „постмодернизам“ продире и у „архаичне“ социјалне зоне Истока и земаља Трећег света. Специфичност наше епохе је управо у „испољавању“

7 Александар Дугин, Геополитика постмодерне, Преводилачка радионица Росић, Никола Пашић, Београд, 2009, стр. 35-36.

логички неvezаних и концептуално сукобљених идентитета на прелазу из модерне у постмодерну.

Целокупна политичко-војна доктрина после распада биполарне, глобалне безбедносне и политичке инфраструктуре, сводила се на униполарну или конкретније унилатералну политичку-безбедносну и економску доминацију САД, у периоду 1990-тих година 20. века. У овом периоду настају и еволуирају многобројне геополитичке и генерално доктринарне поставке али и њихова инструментализација у пракси.

Америка на комоди има три књиге...Прва књига...носи наслов, „Трагедија политике велике силе“, аутора Џона Миршмајера...Миршмајер је као и Макијавели, убеђен да историјском трагедијом управља онај који користи „физичку силу“, тј. војску, економску премоћ, географску масу, милионе грађана....Супротно мишљење има Џозеф Нај, који суровом сценарију Миршмајера супроставља виђење Америке као еластичне силе која је у стању да убеђује, а не само да побеђује...погледајмо треће пророчанство. У питању је нова књига младог научника Чарлса Капчана „Крај америчке ере“. Доћи ће до сукоба цивилизација..., али не између Запада и Ислама, већ између Европе и САД... борба за превласт над планетом водиће се између Бушових људи који се налазе на челу економије од 10.000 милијарди долара и грађана Европе на челу са Продијем, чија је уштећевина 8.500 милијарди евра.⁸

Вакуум који је настао распадом Варшавског пакта и дезинтеграцијом СССР, брзо је попуњен, на начин успостављања нове равнотеже и стабилности, пре свега у Европи, а на начин искоришћавања примамљивости „европских интеграционих процеса“ за „мекано“ укључивање кључних европских држава у заједнички евро-атлантски простор. Тај простор подразумевао је државе у бившем саставу Варшавског пакта, односно државе источне и централне Европе, југоисточне Европе као и највећи број бивших совјетских република. Паралелно проширивањем НАТО на земље бившег источног блока, али и саме земље, бивше републике СССР, обезбеђена је, превасходно, безбедносна контрола у Европи, а на начин стратешког позиционирања, неопходности војно-безбедносног и политичког присуства САД на овом примарном геополитичком и геостратешком простору, бившег биполарног света.

Доста је контроверзи око самог терористичког напада на САД 11. септембра, о узроцима, као и самим импликацијама догађаја по глобалну безбедност и по глобали светски поредак. Чињеница је засигурно, да су последице драматично промениле поимање глобалне безбедности

8 Види: Х. Бжежински, З. Бжежински и др., Ка царству добра или апокалипси, PRO ET CONTRA, Филип Вишњић, Београд, 2003,стр.217-218.

и у пракси помериле границе активности и потенцијалних одговора у безбедносном и политичком смислу на такву опасност.

Сједињене америчке државе у пракси потпуно мењају дотадашњи принцип усаглашавања, инструменте међународног система безбедности, али и мишљење савезника. Готово одбацујући послератни Атлански савез на основу оцене да су Европљани јалови..., нова доктрина је призивала ослањање искључиво на америчку војну и политичку моћ... Да се није десио 11. септембар, та доктрина би остала рубни феномен, али после катастрофалног догађаја, она је добила на релевантности... Масовно пропагирани страх од тероризма створио је нову политичку културу у којој је морална поузданост почела да се преображава у друштвену нетолерантност, посебно према онима чији су етнички корени или изглед могли бити основа за сумњу⁹.

Такође, импликације су се односиле и на даљу еволуцију у доктринарном смислу, како стратешке спољно-безбедносне и унутрашње политике САД, тако и земаља савезника, пре свега западних, али и свих других земаља које се сусрећу са овим феноменом. Поступци и унилатералне акције САД-а су учиниле и подвајање и скептицизам у односу на поступке између САД и Европе. Европљани, са проблемом хетерогености, и још неизграђеним институционалним капацитетом, нису могли нити желели да прате овакав приступ САД-а, вероватно и из више ралогa.

Проблеми између Европе и САД су троструки: 1. НАТО више не представља искључиву институционалну платформу..., 2. САД предузимају квантни скок у револуцији војних послова, остављајући своје европске савезнике за собом..., 3. САД и Европа више не деле исту визију када су у питању најургентнији светски проблеми и претње...¹⁰

Постојао је и јак и супростављен антагонизам унутар саме Европе, посебно појединих држава, према концепту развоја Европе и трансатланских односа а који су вукли корене из Хладног рата.

Гледајући уназад можемо да видимо да су се Французи надали да ће есенцијализацијом Европе изградити алијансу на два стуба... САД и Европом као јаким партнерима. Требало је да то буде заједница заснована на поштовању сваке друге културе, уместо прећутног прилагођавања преовлађујућим нормама англо-америчког света... Свет се брзо мења. У исламском залеђу Европе и рубним земљама Немачке, Европљани

9 Збигнев Бжежински, Дуга шанса Америке, Три председника и криза америчке суперсиле, Службени гласник, Универзитет у Београду- Факултет Безбедности Београд, књига четири, Београд, 2009, стр.27

10 Piter van Hen, Richard L. Kugler, Jedinstvo Zapada i transatlantski bezbednosni izazov, George K. Marshal, Evropski centar za studije bezbednosti, rasprave br. 4, Beograd, 2005, стр. 17.

почињу да се суочавају са новим захтеvom историје, да поново пронађу себе.¹¹

Глобализација је свој врхунац доживела управо деструктивним и самодеструктивним распадом Варшавског пакта и самог СССР¹². Технологија као нужни предуслов и пратилац (чак и последица) глобализације, као и целокупни технолошки развој релативизовало је географску позицију државе и њену „потенцијалну безбедност“, самим географским положајем. На овај начин, нити једина, преостала геополитичка, сада империјална сила САД, није остала „ван безбедносне опасности“.

Данашња позиција Америке нема преседана. Пре 100 година, Британија је била суперсила која је владала четвртином светског становништва. Она је међутим била само друга или трећа земља по богатству и једна међу многим снажним силама. Контраста ради, америчка доминација није само војна... са пет посто светског становништва, ова земља остварује 43% светске привредне производње, 40% светске производње у домену високе технологије и 50% у области истраживања и развоја (извор 2003.г., па.а.). Она је привредно динамичнија, демографски млађа и културно флексибилнија него ма који други део света.¹³

У периоду хладног рата настаје велики број држава, тзв. трећег света, углавном бивших колонијалних поседа или земаља под колонијалним, западним протекторатом. У овом периоду хегемонија колонијализма се постепено претвара у хегемонију глобализма и новог светског поретка. Сада, у периоду униполарног света, још је израженија глобализација која замењује колонијални систем, или систем идеолошких и војнополитичких интересних сфера који је постојао у хладноратовском времену.

Према Нају „Глобализација није суштински америчка, иако је већи део њеног данашњег садржаја под јаким утицајем оног што се дешава у САД.“¹⁴

Но врло брзо у неколико десетљећа интензивног ривалитета и турбуленција у подручјима од изузетне, стратешке, геополитичке важности на глобалном нивоу, долази и до јачања или пројектованог јачања локалног вођства али и локалне свести о глобализацији као о

11 Кристофер Кокер, Сумрак запада, Досије, Београд, 2006, стр. 154.

12 Глобализација има већи број димензија, мада економисти сувише често пишу као да су она и светска привреда једно те исто. Али други облици глобализације имају значајне ефекте на неше свакодневне животе. Најстарији облик глобализације је међузависност животне средине. Види: Џозеф С. Нај, Парадокс америчке моћи, Зашто једина светска суперсила не може сама, Библиотека Дипломатија, Београд, 2004, стр. 124.

13 Х. Кисинџер, Бжежински З., и др.. Ка царству добра или апокалипси, PRO ET CONTRA, Филип Вишњић, Београд, 2003, стр. 283.

14 Џозеф С. Нај, Парадокс америчке моћи, Зашто једина светска суперсила не може сама, Библиотека Дипломатија, Београд, 2004. године, стр. 120.

новом виду колонијализма. Овакав приступ је постепено изазивао и одређене негативне реакције према културолошки (секуларном) али и, суштински, другачијем и базираном на западним принципима друштвеног уређења, либералног типа, међутим у друштвима и нацијама са дубоко укореним, различитим културолошким, традиционалним али и верским вредностима, него које су формално наметане путем глобализације.

САД су се посебно ангажовале у простору традиционално настањеном исламским светом. То подразумева и стратешку контролу над простором Блиског истока, Суеског канала, Црвеног мора, као и подручје Персијског залива.

Када је реч о снабдевању сировом нафтом, Америка се традиционално ослањала на Саудиску Арабију и Венецуелу. Али од терористичког напада 11. септембра, које су извели углавном саудијски држављани, овај бивши важни савезник на Блиском Истоку оцењује се као непоуздан, док су политичка превирања у Венецуели практично обуставила извоз у САД. Да би се обезбедило снабдевање у будућности, Вашингтон се удвара Русији и афричким земљама, али нема ничега што би се могло упоредити са резервама нафте у Ираку, ултрајефтним за производњу, смештеним испод пустињског песка.¹⁵

Овај стратешки ангажман је био доминантан у периоду биполарности, превасходно израженом кроз интерес и ангажовање за установљавање и одржање јеврејске државе, а на простору традиционално укорених и историјски недовршених арапско-јеврејских супротности и конфликта. Ангажман око јеврејско-арапског питања (конflikта), пре свега по палестинском питању, али и у ширем смислу је један од елемената у перцепцији САД као „главног спонзора и кривца“ за настанак и инсталирање државе Израел у „природном“ амбијенту арапских народа. Такође, снажни ангажман САД у Персијском заливу и рубним подручјима СССР и Кине¹⁶, а за време хладног рата и на просторима југоисточне Азије је додатни аргумент за поимање САД као новог колонизатора који урушава традиционалне вредности, као културолошког, али и економског узурпатора на историјским арапским и муслиманским просторима.

Иранска, антиамеричка револуција је посебан елемент у мозаику стварања слике о САД, као држави са новим колонијалним аспирацијама

15 Кисинџер Х., Бжежински З., и др., Ка царству добра или апокалипси, PRO ET CONTRA, Филип Вишњић, Београд, 2003, стр. 204.

16 Истраживања показују да половина америчког јавног мњења сматра да ће Кина бити највећи изазов америчком статусу светске силе у следећих 100 година... Неки посматрачи пореде успон ауторитарне Кине са царском Немачком у периоду пре првог светског рата. Види: Џозеф С. Нај, Парадокс америчке моћи, Зашто једина светска суперсила не може сама, Библиотека Дипломатија, Београд, 2004, стр. 41.

а које су прошириле своје присуство и утицај на Саудијску Арабију и остале земље Арабијског полуострва. Сукоб СССР и оружана интервенција у Авганистану 80-их година 20. века појачала је непосредно ангажовање и присуство САД у Персијском заливу и Пакистану, али и економску, војну и логистичку помоћ снагама отпора, кроз разноврсну и комплексну логистичку обавештајно-безбедносну и конкретну војну помоћ. Константа понашања САД је у пружању политичке, војне и економске помоћи Турској, јачање њене позиције у посебно геостратешки важној улози током хладног рата, али и као могућем моделу успешне секуларне, муслиманске државе, је исто тако један од аргумената за стварање слике о САД као о глобалном империјалном фактору, а са посебним интересима у овом, претежно муслиманском подручју.

Тако се и у америчкој спољнополитичкој пракси, догађа снажна и брза еволуција, а „ „ догађаји који су се збили 11. септембра“ били су епифанија за Буша... Шокирана злочином и забринута за своју безбедност америчка јавност се окупила око лидера... Најављена стратегија била је мешавина империјалних формулација из нацрта о националној безбедности које је 1991. године припремило Министарство за одбрану у администрацији Буша првог и милитантних схватања неоконзервативног погледа на свет која су се односила пре свега на Блиски исток. Стратешки гледано, рат против тероризма изражавао је традиционалну империјалну заинтересованост за контролу над ресурсима Персијског залива и неоконзервативну жељу да се увећа израелска безбедност елиминисањем ирачке претње.¹⁷

ЗАКЉУЧАК

Велики Балкан или глобални Балкан, како Бжежински назива подручје Евроазије¹⁸ је од посебног геостратешког интереса за САД. Ово подручје захвата и посебне интересне сфере и арапског света (муслиманског), Ирана, Турске (Пакистана), Русије, Индије али и Кине. На овом подручју се налазе највеће земаљске резерве нафте, гаса и других природних богатстава. У подручју које називамо глобалним Балканом 2002. године налазило се 68% познатих светских резерви нафте и 41% познатих

17 Збигнев Бжежински, Дуга шанса Америке, Три председника и криза америчке суперсиле, Службени гласник, Универзитет у Београду- Факултет Безбедности Београд, књига четири, Београд, 2009, стр. 79.

18 Евроазија је и простор где се налази већина продорних и динамичних држава на свету. После САД, следећих шест највећих светских економија и следећих шест највећих потрошача војне опреме, налази се у евроазији. Све познате нуклеарне силе, изузев једне, и све прикривене, налазе се у евроазији. Сви потенцијални политички и/или економски такмаци који би могли да доведу у питање амерички примат су из евроазије. Види: Збигњев Бжежински, Велика шаховска табла, Друго издање, ЦИД Подгорица, Романов Бања Лука, 2001, стр. 36.

резерви гаса, регија данас држи 32% удела у светској производњи нафте и 15% у производњи природног гаса. Процењује се како ће ово подручје (укључујући Русију), до 2020. године, производити око 42 милиона барела нафте дневно или 39% укупне светске производње (107,8 милиона барела); а три кључне регије света, Европа, САД и далеки исток – заједно ће трошити 60% светске производње (16%, 25% и 29%).¹⁹

Криза око Ирака 2003. године показује како су или ће САД покушати да манипулишу најновијим чланицама ЕУ, земљама централне и источне Европе. Те земље су некада били вазали СССР-а сада су у опасности да постану вазали САД-а. Поред три бивше чланице Варшавског пакта које су потписале писмо “осморке”, једна нова група „десеторка“ -коју чине поред три Балтичке државе: Албанија, Бугарска, Румунија, Словачка, Словенија, Хрватска и Македонија- изразила је снажну подршку САД у вези са Ираком.²⁰ Период непосредно после пада Берлинског зида и распада СССР-а, значајно је у уз догађај од 11. септембра одоредио геополитичку сцену света. Европа је почела да добија свој јачи идентитет, управо на размеђу, или компилацијом многобројних утицаја. Потреба за јаком осовином у немачко-француским односима, добила је свој даљи континуитет, и без обзира на специфичности које су пратили Немачко уједињење уз апсолути унилатерализам САД, који се испољавао у периоду 1990-их па и до данас, а посебно, модификован после напада на сад 11. септембра. Ратови на простору бивше Југославије, и НАТО улога у југоисточној Европи у војно-безбедносном смислу, одржање дуализма у односима Европе и САД (НАТО), су карактеристике и одреднице овог времена и еволуција у билатералним односима али и НАТО-а и других мултилатералних организација. Обострани трансатлански интереси за очување улоге Европе и одбијања Русије (посебно Велике Британије) у некаквој ревизионистичкој улози, чине заједнички део мозаика. Но, неоконзервативизам Буша млађег, базиран на страховитом и нескривеном лобију из нафтног и војно-индустријског комплекса САД, а после догађаја од 11. септембра, засигурно су имале и директне импликација на институционално обликовање и учвршћивање Европе. Рамсфелдова подела Европе на „нову“ и „стару“, парцијално праћење традиционалних, „старих европских“ држава у време америчке војне акцију у Ираку 2003, и „вољно“ прикључивање новопридошлих држава (или тек у европској или НАТО чекаоници), такође су имале свог утицаја на јачање институционалног капацитета ЕУ и етаблирања Европе али и југоисточне

19 Збигњев Бжежински, Амерички избор, Глобална доминација или глобално вођство, Политичка култура, Накладно-истраживачки завод, Загреб, ЦИД Подгорица, 2004, стр. 50.

20 Кисинџер Х. Бжежински З.,и др., Ка царству добра или апокалипси, PRO ET CONTRA, Филип Вишњић, Београд, 2003 ,стр.188.

Европе у овом специфичном геополитичком контексту након 11. септембра.

Abstract

Southeast Europe carries its geographic, but especially political-philosophic or undisputable geopolitical specific features. There are clear specific marks that make the Europe and its southeastern part the important segment of history and present geopolitical relations. Controversial events of 11 September make a significant impact on geopolitical theories of atlantism in practice, unilateral activities of USA and implications to Europe, as well as to southeast Europe. The new context brings the Europe and southeast Europe to into a realistic and challenging relation with the new geopolitical reality and the implications it widely carries. This relation is additionally made complex by the fact that the southeast Europe borders, both geographically and geopolitically, the so-called Greater Balkans area.

Key words: *Europe, southeast Europe, Balkans, geopolitics, international relations, 11 September, evolution, Eurasia, Greater Balkans.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Српска породична енциклопедија, књига 2., Народна књига, Политика НМ, Београд, 2006.,
2. Ставријанос, Л., Балкан после 1453., Еквилибријум, Београд, 2005.,
3. Мишовић, С., Ивковић, В., Регионална географија, Треће прерађено издање, Факултет безбедности-Универзитет у Београду, Београд, 2009.,
4. Шолаја, М., Балкан у трансатлантској пукотини, ЦИР, Бања Лука, 2006.,
5. Х. Бжежински З. Бжежински и др., Ка царству добра или апокалипси, PRO ET CONTRA, Филип Вишњић, Београд, 2003.,
6. Александар Дугин, Геополитика постмодерне, Преводилачка радионица Росић, Никола Пашић, Београд, 2009.,
7. Збигнев Бжежински, Дуга шанса Америке, Три председника и криза америчке суперсиле, Службени гласник, Универзитет у Београду- Факултет Безбедности Београд, књига четири, Београд, 2009.,
8. Piter van Hen, Richard L. Kugler, Jedinstvo Zapada i transatlantski bezbednosni izazov, George K. Marshal, Evropski centar za studije bezbednosti, rasprave br. 4, Beograd, 2005.,
9. Џозеф С. Нај, Парадокс америчке моћи, Зашто једина светска суперсила не може сама, Библиотека Дипломатија, Београд, 2004.,
10. Збигњев Бжежински, Амерички избор, Глобална доминација или глобално вођство, Политичка култура, Накладно-истраживачки завод, Загреб, ЦИД Подгорица, 2004.,
11. Џозеф С. Нај, Како разумевати међународне сукобе, Увод у теорију и историју, Библиотека Клепсида, Књига пета, Стубови културе, Београд, 2006.,
12. Збигњев Бжежински, Велика шаховска табла, друго издање, ЦИД Подгорица, Романов Бања Лука, 2001.
13. Збигнев Бжежински, Дуга шанса Америке, Три председника и криза америчке суперсиле, Службени гласник, Универзитет у Београду- Факултет Безбедности Београд, књига четири, Београд, 2009.